

HILVERSUMS HISTORIE

De bijenteelt in het Gooi

door
S. Nieuwenhuizen

Over dit onderwerp hield de heer Nieuwenhuizen op 25 mei 1988 voor onze historische kring een boeiende dialezing. Op verzoek van de redactie schreef hij een samenvatting van het verhaal dat naar zijn zeggen eigenlijk niet verkort is weer te geven.

Met het onderstaande stuk wil de schrijver nadrukkelijk gesteld zien, dat het niet meer kan zijn dan een aanzet om belangstelling te wekken voor een bedrijfstak die door de eeuwen heen met enig voordeel in het Gooi werd uitgeoefend en ook nu nog voorkomt.

De bij: van oorsprong bosbewoner

Als wij het hier over de bij willen hebben bedoelen wij de in grote volken of 'stokken' bij elkaar levende honingbijen: de *Apis-Mellifera*. Men kan stellen dat de bij van oorsprong een bosbewoner is. De eeuwen door is deze honingbij door de mens 'bejaagd' om haar honing en was.

In Europa komt de honingbij niet meer 'wild' voor. Wij vinden ze nog wel in die staat in grote delen van Afrika en Azië. Daar 'oogsten' de mensen de honing en de was dikwijls nog op zeer primitieve wijze.

De holle boom als bijenwoning

In ons land begon men de bij reeds heel vroeg te cultiveren. De eerste vorm van deze cultuur is de bos-imkerij. Bij deze vorm werden bijen gehouden in holle bomen. Het recht om dat te doen werd door sommige landheren aan hun onderhorigen verleend. De bomen, waarin de bijen huisden, waren op den duur aanleiding tot veel eigendomsproblemen. Reeds ten tijde van Karel de Grote, zo rond het jaar 800, werden dan ook voorschriften afgekondigd die bepaalden dat de bijenvolken in de meer directe omgeving van de mensen moesten worden gehouden in onderkoms waarvan het eigendom vaststond.

Van boomstobbe naar bijenkast

Ongetwijfeld zullen hanteerbare boomstronken, waarin bijen woonden, zijn meegenomen naar huis en ontstonden zo de eerste imkerijen. Van lieverlede werden de boomstobben vervangen door handzamere bijenwoningen van hout, leem, wilgetenen, koemest en stro. Door heel Europa zijn tot voor kort allerlei vormen en modellen in gebruik geweest. Maar nu is nagenoeg overal de genormaliseerde bijenkast in gebruik die in Amerika werd ontwikkeld.

Bijenteelt in het Gooi

Het Gooi, hoog en droog gelegen en omringd door een vochtig klei- en veengebied, heeft van oudsher goede voorwaarden geboden voor de imkerij. Aan de eis dat de imker met zijn bijen moest kunnen 'heien en kleien' kon vlak bij huis worden voldaan. In het voorjaar kon namelijk worden geprofitteerd van wilgenkatjes en de bloeiende weidegebieden in de polders. In de zomer werden de bijen geplaatst op de engen waar naast de akker-onkruiden de boekweitvelden bloeiden en tenslotte vlak daarbij de heide die, bij geschikt weer, de kostbare heide-honing leverde.

Reeds in de Middeleeuwen zullen de mensen hier bijen hebben gehouden. De waarde van een goed bijenvolk was in die tijd niet gering. Een bijenvolk was evenveel waard als een kalf. Dit is te begrijpen als men weet dat honing toen nagenoeg het enig bekende zoetmiddel was.

Bijenwas alom gevraagd

Bijenwas is de eeuwen door een betrekkelijk luxe artikel geweest. Het werd gebruikt in zalven en smeersels en voor verlichting. Vooral de Kerk was een belangrijk wasverbruikster.

Mede als gevolg van haar wereldlijke macht heeft de Kerk dan ook al vroeg het recht verwor-

Imkers rond 1600.

Het vangen van een bijenzwerm ging gepaard met allerlei gebruiken. Terwijl de man op de ladder de zwerm schept, bezweert de vrouw onder de ladder de zwerm. De man en het kind links slaan met een stok op een pot of pan en rondvliegende bijen snel naar de zwerm te jagen. Dat is ook de bedoeling van de vrouw in dat groepje die zand in de lucht gooit. (tek. coll. S. Nieuwenhuizen.

In de bijenschans in het Corversbos dicht bij de voetgangerstunnel aan de Schuttersweg leeft de traditie van de bijenteelt in Hilversum en omstreken voort.

ven belasting te heffen over het bezit aan bijen of standplaatsen daarvoor. Aanvankelijk werd deze belasting of cijns in natura voldaan en zo is ze bekend geworden als 'was-tinse'. Later werd in contanten betaald en ontstond de naam 'stuiversgeld'. Dit geld kwam dikwijls ten goede aan de armen. Soms behielden de kerken het geheel of ten dele.

In het Gooi werden de bijen in zgn. schansen geplaatst. Het recht om zo'n schans te exploiteren bedroeg de niet geringe som van 12 stuivers per jaar.

Een bewijs voor de aanwezigheid van imkers in onze omgeving tijdens de late middeleeuwen vinden wij in een overeenkomst uit 1339. Toen kwamen Holland en 't Sticht overeen dat het Eemnesser grondgebied werd vergroot ten koste van Gooiland. In de afspraken was opgenomen dat de Eemnessers als tegenprestatie 'ten eeuwigen dage' tienden zouden opbrengen.

Apart hierbij werd genoemd 'den elfden Ymstock'.

Armeluis-tarwe

Naarmate wij verder in de tijd komen worden de gegevens omtrent de bijenteelt in onze omgeving duidelijker. Omstreeks 1550 werd de boekweit-teelt ingevoerd. Dit gewas kwam uit Turkije en werd naast een goed voedsel (armeluis-tarwe) een belangrijke honing-bron.

De boekweit en het opkomende heide-areaal trok in de zomer imkers van elders aan. Deze imkers waren bereid goed te betalen voor een plaatsje in een bijenschans. Door de grote vraag was men geneigd te veel schansen in een bepaalde omgeving te maken, hetgeen nadelig was voor de honingopbrengst. Begin 1600 verscheen er dan ook een plakkaat waarin het plaatsen van bijenvolken op heiden en engen werd geregeld. Enige regels waren:

De bijenschans. Tekening G. van Velzen, coll. Goois Museum

- In de omgeving van een bijenkorven-opstelling moest de imker een teken of oude bijenkorf plaatsen, zodat de mensen de plaats konden mijden.
- De schansen in het veld moesten 100 roeden, dat is ongeveer 375 meter, uit elkaar liggen.
- Een imker huurde een schans of gedeelte daarvan voor de tijd van 6 jaar en had dan voorkeur van huur voor nogmaals 6 jaar.
- Een schans moest minstens 20 en mocht hoogstens 50 volken bevatten.

Schansen in Hilversum

De schansen waren omwalde en met hakhout omheinde stukjes grond met een vrije opening naar het zuid-oosten. De korven stonden op een verhoginkje, afgedekt met platte stenen of planken.

De plaats van de schansen te Hilversum is nog goed bekend, maar – met uitzondering van de gerenoveerde schans in het Corversbos – is er geen spoor meer van te vinden.

De verhuur van schansen heeft plaatsgehad zolang er schansen waren. De bezitters ervan

zorgden wel dat de niet te versmaden inkomsten op tijd binnen kwamen. Dit veroorzaakte op een gegeven moment enige broodnijd, want de schans-houders waren dikwijls slechts eigenaar van een klein strookje grond tussen de akkers van anderen. Dit leidde tot de bepaling dat de eigenaars ter weerszijden een derde deel van de schanshuur van deze zgn. smalland-bezitters mochten opeisen.

Vrijwel alle geschreven voorschriften betreffende het houden, plaatsen en vervoeren van bijen verdwenen tijdens de Franse overheersing bij de invoering van het Landelijk Recht (Code Rural). Deze Code is tot 1886 in ons land van kracht geweest en bevatte enige bepalingen betreffende de bijenteelt. Daarna werd het Wetboek van Strafrecht ingevoerd en werden bepalingen over bijen en bijen-steden opgenomen in Plaatselijke Politie Verordeningen. In veel gevallen worden ze dan gelijk gesteld met wilde beesten.

Gelukkig loopt het allemaal zo'n vaart niet met die wildheid en kunnen de hobby-imkers van tegenwoordig nog heel goed uit de voeten met dezelfde afspraken en gewoonte-regels die de 'bemannen' 1000 jaar geleden toepasten.